

OSMANLI ARAŐTIRMALARI

XXV

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

Misafir Editörler:

Hatice AYNUR - Mehmet KALPAKLI

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXV

Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU'na

ARMAĞAN - I

İstanbul - 2005

ÇAVUŞOĞLU'NDAN BENDE KALANLAR

M. Ali TANYERİ

1962-63 ders yılının birinci s6mestresinde Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, son sınıf 6ğrencilerine haftada bir saat *Metin Tamiri* dersini veriyordu. Tahtaya hatt-ı destiyle bir kelimesi eksik bir beyit yazıyor, ve bizim bu kelimeyi bulmamızı istiyordu. Kelimeyi bulan, izâhını yaptıktan sonra Hoca'dan "aferin" alıyordu. En çok "aferin"i; siyah saçları alnına d6şen, orta boylu, dikkatli bakışlı bir 6ğrenci alıyordu. Sadece *Metin Tamiri* dersinde g6rd6ğ6m adını bilmediğim bu 6ğrenci, bir m6ddet sonra Tarlan Hoca'nın asistanı oldu. Bu arkadaşım Mehmed avuşoğlu idi.

Tarlan Hoca, o yıl *Ahmed Paşa D6vânu*'nı hazırlıyordu. Asistan ve 6ğrencilerden oluşan bir grup kendisine yardımcı oluyordu. Bir arkadaşım, benim de bu gruba katılmamı istedi. 6nceleri G6nay Alpay'ın başında bulunduğu n6sha farklarını d6vâna yerleştirme çalışmasına ben, Ali Alparslan'ın başında bulunduğu gazeller kısmında dahil oldum. Bir zaman sonra 6ğrenci arkadaşlarım ve Ali Alparslan, bu çalışmalara katılmaz oldular. Ders yılı sonunda *Ahmed Paşa D6vânu* tamamlandı. Tarlan Hoca, bana mezun olduktan sonra ne yapacağımı sordu. Ben de "sizin yanınızda asistan olacağım" dedim. Hoca, âyetlerden 6rnekler getirerek "ok Şey istemeyiniz, sonra h6srana uğrarsınız" ana fikrini içeren s6zler s6yleyip durdu. Ben de, "ok Şey istemiyorum, benden iyisi varsa, ben bu işten vazgeçerim" dedim. Bir g6n Abd6lkadir Karahan, çalışmamız sırasında geldi. Hoca'ya, "Bahsettiğiniz Ali, bu mu?" diye sordu. Hoca da "evet" dedi. O zaman anladım ki, beni Karahan'a asistan alacaklar.

İlk defa avuşoğlu, yanıma geldi, koluma girdi ve bana "Senin için kadro arıyoruz, Karahan'a asistan olacaksın" dedi. avuşoğlu ile bu ilk konuşmamızdır. Ben mezun oldum, bir yıl kadro bekledim. avuşoğlu kadronun bulunacağından emindi, ancak aradan bir yıl geçmiş, kadro g6r6n6rlerde

yoktu. Yapılacak ilk şey Ankara'ya gidip bir liseye tayinimi çıkartmaktı. 29 Eylül 1964'te Afyon Lisesi'nde göreve başladım. On beş ay sonra Necati Bey Eğitim Enstitüsü'ne naklim yapıldı.

1966 Şubat tatilinde Fakülte'ye geldim, Balıkesir'e naklimin müjdesini verdiğimde, Çavuşoğlu, "Öğretmen Okulları Genel Müdür Yardımcısı Şevki Altıntaş, Hoca'yı ziyarete geldiğinde seni sordu, Hoca da 'kadro bulunur bulunmaz asistan alacağız'" dedi. Çavuşoğlu, "Biz, senin anlayacağın senin naklini senden önce biliyorduk" dedi.

Fakülteye Şubat tatillerinde uğruyor, asistan arkadaşları görüyordum. 1970'de Mertol Tulum, "Ankara'dan haber geldi 16. asırdan bir dîvân hazırlarsak, hemen basacaklar" dedi. *Nev'î Dîvânı* 1972'de bitti, beş yıl Fakülte Matbaası'nda çilesini doldurduktan sonra 1977'de basıldı. Çavuşoğlu'nun *Yahyâ Bey Dîvânı* da o yıl basıldı. Mecmûalar arasında *Şehzâde Mustafâ Mersiyesine* rastlayıp rastlamadığımı sordu. Ben de Ali Emîrî'deki mecmûanın numarasını ona verdim.

O yıl Çavuşoğlu, "seninle bir dîvân hazırlayalım" dedi ve ekledi, "geçenlerde Abdülbâki Gölpınarlı'ya rastladım. 'Şu *Hayretî Dîvânı*'nı hazırlasana" dedi, bana. Ne dersin, *Hayretî*'yi hazırlayalım mı" deyince Çavuşoğlu'ya karşı çıktım, olmaz, dedim, ben o adamı sevmem! Sonunda Çavuşoğlu'nun dediği oldu.

Bir gün bir şairin üçüncü dîvân nüshasını bulduğumu söylediğimde, Çavuşoğlu: "Ben de asistanlığımın ilk aylarında Ahmedî'nin üçüncü dîvân nüshasını bulmuş, Hoca'nın odasında o nüshayı tanıtan bir yazı yazıyordum. Hoca yanıma gelip ne yaptığımı sordu. 'Mehmed', dedi 'Ben seni sîmurg avlayasın diye yetiştiriyorum, sense sinek avlıyorsun!' Yazdıklarımı yırtıp attım, çok utandım, çok üzüldüm, bir daha böyle şeylerle uğraşmadım", dedi.

Odasına girdiğim bir Pazartesi günü, "Ali'm geçenlerde Hoca'ya gittim, Zâfî'nin üçüncü cildini hazırlamamı istedi ve bu gazelleri verdi. Saydım altmış üç gazel. Hoca'nın üzerimizde çok hakkı var. Gel Zâfî'yi hazırlayalım!" dedi. Çavuşoğlu, yorgunu yokuşa sürme, yarım kalmış işleri sevmem, Zâfî'yi de sevmem, dedim.

Ahmed Paşa Dîvânı bitmişti, sabahleyin Hoca'nın odasına girdim, o gece gördüğüm rüyayı anlattım: Hocam, bana rüyamda "Ahmed Paşa bitti, *Şeyhî Dîvânı*'na başlayalım!" dediniz. Tarlan Hoca, "yoo" dedi, "sırada Zâfî var!"

Ben de, “nereden çıktı bu Zâfî” dedim. Hoca, “çok büyük şair” dedi. “Senin anlayacağın Çavuşoğlu, Zâfî’yi Şeyhî’nin sırasını aldığı için sevmiyorum!” dedim. Çavuşoğlu’nun “Hoca’nın üzerimizde çok hakkı var” sözü Zâfî’nin üçüncü cildini hazırlamaya beni ikna etti. İlk iki cildi, öğrencilere imtihan sorusu hazırlamak için okumuştum. Üçüncü cildi hazırlarken Zâfî’yi sevmeye başladım, hele kasideleri, onu ileriki sayfalarda yazacağım.

Ben hazırlayacağımız Dîvânın yazımını ve nüsha farklarını bitirdiğimde her Pazartesi günü Çavuşoğlu’nun odasında varyantları yerleştiriyorduk. O gün Çavuşoğlu’nun bir saatlik dersi oluyordu. O bir saati çoğunlukla dersi olmayan Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın odasında geçiriyordum. İlk defa kapısını çaldığımda Kaplan Hoca’ya “zaman hırsızlarına kaptıracak zamanınız var mı” dedikten sonra Goethe’nin hikâyesini anlattım. Goethe’nin evinin alt ve üst katında iki çingirak varmış. Alt kattaki çingirak çaldığında Goethe pencereden bakar, gelenin kim olduğunu görürmüş. Gelen Schiller ise, odasındaki çingirakı çalarmış. Tembihli uşak da kapıyı açar, Schiller’i buyur edermiş. Schiller’in bulunduğu bir gün, alt kattaki çingirak çaldıkça çalmış. Uşak, Schiller’in yuvarında olduğunu bildiği için işleriyle uğraşmış. Schiller, dayanamamış, Goethe’ye uşak kapıyı duymuyor mu demiş. Goethe de zaman hırsızları! demiş. O Pazartesi günlerinin birinde Kaplan Hoca, “Çavuşoğlu ile nasıl anlaşıyorsunuz?” diye sordu. *Hayretî Dîvânı*’na başlamadan önce Çavuşoğlu’na varyantları yerleştirirken benim sözüme kulak ver, açıklamamı bekle; sana ma’kûl gelmiyorsa sen de sebebini söyle, dedim. Çavuşoğlu da kabul etti, aramızda herhangi bir anlaşmazlık çıkmadı. Bu soruyu, bana Mimar Sinan Üniversitesi’ne jüri üyesi olarak gelen Prof. Dr. Mehmet Akalın da o gün verilen yemekte sordu. *Divanlar Arasında* kitabını yayınlayan yayınevinin sahibi geldi, Çavuşoğlu’ndan *Dîvân Şiiri Antolojisi* hazırlamasını istedi. Çavuşoğlu; “16. yüzyılı ben, 17. ve 18. yüzyılı da Ali’m hazırlar, tek şartım her cild bin sayfa olur” deyince, o genç izin isteyip arkasına bakmadan gitti. Kapı kapandı, Çavuşoğlu, “Ali’m bak, zevkimiz var, zamanımız var, paraya ihtiyacımız yok, gel seninle bir beyitler antolojisi hazırlayalım” dedi. Ben de “olmaz Çavuşoğlu” dedim. “Benim seçtiğim beyitlerden bazılarını beğenmezsen, ben kırılırım, dostluğumuz bozulur; tersi de olur, sen kırılırsın” dedim.

İstanbul Üniversitesi’nde iken bir gün kapı çalındı, ağlamaktan söyledikleri anlaşılmayan bir kız içeri girdi. Çavuşoğlu, “kızım ağlaman bittikten sonra gel” dedi. Bir-iki dakika sonra kız, tekrar geldi. Değişen birşey olmadığını,

arkadaşlarının kendisini taciz ettiklerini söyledi. Çavuşoğlu, telefonu açtı ve İstanbul Üniversitesi Genel Sekreteri olan kardeşi Hüseyin Çavuşoğlu'na, "Hüseyin, şimdi sana bir kız gönderiyorum, kendisini dinle ve gerekeni yap!" dedi. Kız, Edebiyat Fakültesi Öğrenci Bürosu'nda çalışan bir memurmuş. Eski memurlar, kızı yerinden edip, onun yerine bir arkadaşlarını almak için, onu canından bezdirip ayrılmağa zorluyorlarmış. Adalet duygusu ve takip fikri, Osmanlıların mümeyyiz vasıflarındandır, Çavuşoğlu'nda bu iki özellik de vardı.

Çok yaşlı, yürümekte zorluk çeken biri geldi, çalışmamızı böldü. Bektaşî babası Mesud Koman, Çavuşoğlu'dan bir eserinin gözden geçirilmesi için Bakırköyü'nden kalkıp gelmiş. Çavuşoğlu, birini buldu, işini halletti. Mesud Baba'yı yolcu ederken Çavuşoğlu koluna girdi, sekiz on adım yürüyüp koridorun sonundaki sol köşeye Mesud Baba'yı yasladı ve iki elini açıp duvara dayadı ve bir Bektaşî fıkrası anlatmazsa göndermeyeceğini söyledi. Mesud Baba, çok âlemsin Çavuşoğlu, hâ deyince insanın aklına fıkra mı gelir, dedi. Biraz düşündü ve bu fıkrayı anlattı: Bektaşî babası bir gün hamama gitmiş yıkanmış, halvete çekilmiş, hamamcıya vereceği parayı aramış, parası yokmuş, başını yukarı kaldırmış, sana her şey malumdur, ya bana para gönder, ya da yık şu hamamı demiş. O sırada zelzele başlamış, Bektaşî babası don gömlek, elinde elbiseleriyle hamamı terk etmiş, biraz ilerde bir dilenci avuç açmış, Allâh rızası için deyince, baba "Bana bak, bana para göndermemek için hamamı yıktı, o müflistir" demiş. Çavuşoğlu, öyle bir kahkaha attı ki, dedim şimdi duvarın arkasındaki odadan Kaplan Hoca çıkacak. Köşeyi iki adımda dönüp Mesud Baba'yı asansöre bindirdik.

Bir gün telefon çaldı, Çavuşoğlu, Orhan Şâik Gökyay, arkadaşların odasındaymış, bana gelecekmiş. Şu iki beyiti gösterelim mi? dedi. Zâtî'nin sadece bu iki beyitinde geçen "büük" kelimesine bir anlam verememiştik:

*Çok dilli ağız tokındı kâkülünde gönlüme
Dil büükün görsün eyâ Zâtî nigârun şânesi*

*Çok dili ağız tokındı perçemünde gönlüme
Göreyin dil büükini görsün nigârâ şâneni*

Gökyay, bu iki beyiti okudu ve söze girdi: Adana'da sisli havaya bunlu hava derler. Bu kelimeyi büük değil *bun* okumak gerekir. Bunamak, bunak; bun

kökünden yapılmıştır. Çavuşoğlu, pekiyi Hoca, gelelim mânâya dedi. Gökyay, tekrar beyitlere baktı ve neden sonra, "Zâfî yanlış yazmış!" dedi.

Necatigil, Çavuşoğlu'nun dergilerde çok sayıda şiirine rastladığını, niçin şiiri bıraktığını sormamı istedi. Çavuşoğlu'na sorduğumda, "Sen Hoca'ya o, büyük şiirle karşılaşınca yazdıklarının şiir olmadığını anlamış de!" Bana, kendisini Necatigil'le ne zaman tanıştıracacağımı sorduğunda, Necatigil'in dize-siyle cevap verdim: "Her şey bir vakti bekler." Necatigil, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'ndeki (yıl 1977, cilt 22, 1974-76) bir yazısının telif ücretini almak için Üniversite'ye geleceğini söyledi. Çavuşoğlu, böylece Necatigil'le tanışmış oldu. Kreşten oğlunu aldı ve Gayrettepe'deki evinin tam karşısındaki bir yere birşeyler yemek için girdik. Çavuşoğlu, oğluna sordu: Mehmed Sami, nereye oturacaksın? Yaşından beklenmeyen bir cevap, hem Necatigil'i, hem de Çavuşoğlu'nu çok sevindirdi: "Ben, ünlü şairin yanına oturacağım!"

Çavuşoğlu, Türkoloji kongrelerinin birinde, bildirisinin bir yerinde benim adımı anmış, öğle tatilinde çok sevdiği bir akademisyen arkadaşı, odasına gelmiş ve Çavuşoğlu'na "Akademisyen olmayan birisinin böyle ilmi kongrelerde adını nasıl anarsın!" demiş. Çavuşoğlu, "Bana bak, buradaki birçok profesörden daha iyidir Ali'm!" demiş. Utancı daha büyümesin diye, o akademisyenin adını yazmıyorum.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Başkanı emekli bir general, Çavuşoğlu da o kurumun üyesi. Başkan, birşeyler sorup öğrenmek için çağırmış. Gitmiş, ayakta duruyormuş Çavuşoğlu. Adam ceketime bakıyor ve birşey söylemiyor. Çavuşoğlu: "Bakın, ben sadece Allâh'ın karşısında önümü iliklerim!" demiş. Paşa te'vile kaçmış, yanlış anladınız demiş.

1978 Ağustosun son Çarşambası, "kalk, Hoca Cerrahpaşa Hastahanesi'nde, yolda konuşuruz!" dedi. Evimin karşısındaki hastaneye giderken birşeyler anlatıp meşgul etmemi istedi. Hoca bizi görünce pek sevindi. Zâfî'yi sordu. Çavuşoğlu, Ali yazıyor dedi. Hoca, Allâh sizden razı olsun dedi. Çavuşoğlu, Nev'î'nin bu beyitini okuyup, "gen yakadan" ne demek diye sordu:

*Nev'iyâ gen yakadan sîneye vüs'at yoğ ise
Gül gibi dâmenin elden koma istiğnânın*

Tarlan Hoca, "sühûletle gibi bir mânâ çıkıyor, yine de tahkiki gerekir." dedi. O gün ağızlıkla içtiği yarım Birinci sigarasını ben yaktım. Cuma günü zi-

yaretine gittiğimde Hoca'ya serum takmışlardı, konuşamadık. Cumartesi gecesini Hoca'yı ziyarete gideceğini, benim o gece nerede olacağımı sordu. Necatigil ve Kâmuran Şipal ile birlikte Kocamustafapaşa Çevre Tiyatrosu'nun yanındaki meyhanede olacağımızı söyledim. Çavuşoğlu, Hoca'yı ziyaret etmiş ve bizi bulmuştu. Oturdu, çok üzgündü. İlk cümlesi "Hoca gidiyor!" oldu. Pazar günü ziyaret saatinde Hoca'nın yattığı tek yataklı odaya girdiğimde yatak örtüsü alınmış bir yatakla karşılaştım. Bir hademeye sordum. Dün gece sizlere ömür dedi. Pazartesi, 2 Eylül 1978 Kadıköy Osmanağa Camii'nden cenazesini kaldırdık.

1984, İstanbul Üniversitesi'ndeki son ders yılımız. Çavuşoğlu, *Zâât Dîvânı*'nın daktilosunu yapan genci asistan almayı düşündüğünü söyledi ve benden bu genci yoklamamı istedi. Gencin en büyük hobisi bağlama çalmakmış, hattâ bağlamanın tellerinin bağlandığı yere bir tarak takarak ud sesi çıkardığını öğrendim. Ondan vazgeldi. Bir başka gün yanındaki yakışıklı genci tanıttı: Asistanım Mehmet Kalpaklı! Genç gittikten sonra sordum, nerden buldun bunu! Her girdiğim sınıfta en arka sırada oturuyordu. Sen hangi sınıftasın dedim. O da son sınıftayım dedi. Ne işin var birinci sınıfta dedim. O da sizin dersinizi çok seviyorum dedi. Kolej mezunuymuş, yabancı dili de var, aldım'dedi.

Zââtî'nin telif ücretini saymanlık ödeyemedi, Kapalıçarşı Ziraat Bankası'na gittik (1986). Altmış dörtbin iki yüz lirayı Çavuşoğlu, camlı masanın üstünde bölüştürüyor; kağıt paralar otuz iki bin bana, otuz iki bin kendisine, dört tane o yıl çıkan bakanın gözünü alan elli lira. Çavuşoğlu, dört elli lirayı sağ eliyle masanın üstünden kaydırıp sol eline alırken, "Bu paralara el koyuyorum, hakkını helâl et!" dedi.

Pazartesi günü o bir saatlik dersini son sınıf öğrencilerine odasında yapacağını, benim de bulunmamı istedi. Şeyh Gâlib'in matla' beyiti bu olan gazelini işlemeye başladı:

*O bahr-i cezbede kim gönüm ıztrâba gelür
Güher derûn-ı sadefden çıkup habâba gelür*

Öğrenciler nesre çeviriyor, gerekli açıklamaları yapıyorlar, yanlış yaptıklarında Çavuşoğlu düzeltiyordu. Ders bitti, Çavuşoğlu, "Beyitlerin sathi anlamında kalmayı uygun bulduğum için, derinlere girmeyip öğrencilerin kafalarını karıştırmadım." dedi.

Zâtî'nin Kasideleri'ni hazırlayıp, daha sonra *Zâtî'nin Sözlüğü*'nü yapıp bu işi bitirmeye karar verdik. Dîvânda yer almayan çok sayıda kasideleri yazıp metni kurmak için bir araya geldik. Çavuşoğlu, cemiyetli bir beyite rastladıkça cezbeye kapılıp yerinden fırlıyor "Söylenecek söz değil!" diyordu. On yıllık beraberliğimizde Çavuşoğlu'nu en çok heyecanlandıran *Zâtî'nin Kasideleri* oldu. 15 Haziran 1987'de Mimar Sinan'daki son görüşmemizde Eylülde buluşmak üzere sözleştik. Dönünce dekan olacak, iki saat derse girecek, iki ayda bir dîvân hazırlayacaktık. Her ayrılışımızda bana "Allâh'a emanet ol!" derdi. Ben de ona "Sen dahi!" derdim. Çavuşoğlu, sözünde durmadı, Temmuzda Balıkesir'de Hakka yürüdü. Durağı cennet olsun!